

Visie Waterkwantiteit

LTO

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Hoofdpijnen waterkwantiteitsvisie	4
Achtergrondinformatie bij de hoofdthema's	7
Het vergroten van de watervoorraad	7
Tegengaan van verzilting	8
Spaarzaam watergebruik, herwaardering van agrarisch waterbeheer	10
Eerlijke waterverdeling, passende maatregelen bij schades en hergebruik	12
Beter vooraf omgaan met wateroverlast en een robuust en stuurbaar watersysteem	12

Inleiding

Dit document is een integrale waterkwantiteitsvisie van LTO Nederland gericht op meerdere aandachtspunten van waterkwantiteit. De focus van deze visie ligt bij verzilting, wateroverlast, waterbeschikbaarheid en droogte. De beschikbaarheid van zoet en voldoende grond- en oppervlaktewater is van groot belang voor de landbouw. Deze watervisie bouwt voort op de Toekomstvisie 2023 van LTO Nederland:

We zien dat water en bodem als sturend mechanisme steeds belangrijker worden. Voor de agrarische productie is voldoende water van goede kwaliteit zelfs een existentiële voorwaarde. Daarbij is de bodem de letterlijke basis voor bedrijfsrendement en gewasopbrengst voor boeren en tuinders. Vaststaat dat de agrarische sector in de toekomst een grotere watervraag heeft. Dat vraagt om passende maatregelen ter attentie van de waterbeschikbaarheid. Het watersysteem kan de grotere weersextremen ten gevolge van klimaatverandering kan opvangen door maximaal gebruik te maken van de dempende sponswerking van de bodem/ondergrond en de natuurlijke hoogteverschillen voor het vasthouden van water. Feitelijk is er jaarrond niet sprake van een watertekort maar is de waterbeschikbaarheid een vraagstuk van bergen en vasthouden en verdelen. Voor LTO Nederland geldt als doel dat door het inrichten van een robuust watersysteem, wateroverlast en waterbeschikbaarheid, binnen de mogelijkheden, afdoende geregeld zijn.

Klimaatverandering is voor de agrarische sector niet alleen een gevaar maar ook een kans. Denk aan het ontwikkelen van watersysteemdiensten en het ontwikkelen van droogte- en zouttolerante gewassen en rassen. Kennisontwikkeling, opzetten van projecten ten behoeve van kennisverspreiding en het opzetten van monitoringprogramma's zijn van grote betekenis. Belangrijk hierbij is dat het aangrijpingspunt veelal in de regio ligt dat vraagt om een gebiedsgerichte aanpak.

In Nederland is geen extra bodembeleid nodig. Wel is en blijft bodembeheer de meest wezenlijke activiteit voor elke ondernemer met grond. Iedere boer- en tuinder heeft immers zijn land slechts in bruikleen en wil het zo goed mogelijk, al dan niet beter, overdragen naar de volgende generatie

Deze watervisie richt zich op waterkwantiteit en kan een instrument zijn om bondgenoten te zoeken als een voorstel uit het veld richting overheden. De visie bevat ambities op een veelomvattend beleidsterrein dat aan veel andere 'dossiers' raakt. Waar nodig wordt verwezen naar standpunten die LTO Nederland in die dossiers heeft ingenomen, met erkenning van het feit dat veelal in waterzaken alles met alles samenhangt.

Een ander aspect betreft de grote regionale verschillen. Hoge zandgronden, droogmakingen, veenweiden en beekdalen hebben hun eigen kenmerken en dynamiek. Deze landelijke visie zal daarom altijd een regionale vertaling nodig hebben, vanuit de hoofdlijnen hierin beschreven.

1. Hoofdlijnen waterkwantiteitsvisie

LTO

Om weerbaar te zijn tegen een tekort en een teveel aan water, wil LTO dat Nederland inzet op:

1. Het vergroten van de watervoorraad

- Een mix van natuurlijke en kunstmatige waterbuffers en -bergingen is nodig om water vast te houden voor gebruik in droge tijden en voor tijdelijke buffering bij piekbuien. In de waterbuffers wordt met een dynamisch peilbeheer op basis van actuele neerslagpatronen en -voorspellingen een passend voorraadbeheer verzorgd.
- Opslag van water in de ondiepe en diepe ondergrond zodat grondwatervoorraden worden aangevuld, ook als verdienmodel van agrariërs.
- Aanleg waterbouwkundige infrastructuur zodat zoveel mogelijk water wordt vastgehouden. LTO Nederland zet in op afsluiting van de Nieuwe Waterweg (met sluizen en selectieve onttrekking tegen verzilting zoals bij de zeesluizen van IJmuiden) en terugdraaiing van het Kierbesluit (Haringvlietsluizen).
- Opzet van het zomer- en winterpeil in het IJsselmeer is belangrijk voor de waterbeschikbaarheid in West-, Noord- en Oost-Nederland. De beschikbare zoetwaterschijf in het IJsselmeer moet veel beter worden beschermd: nieuwe buitendijkse projecten in het IJsselmeer worden tegengegaan.

2. Tegengaan van verzilting

- Doorspoelen (zoetspoelen) van poldersloten blijft een belangrijke maatregel tegen verzilting. Juist in tijden klimaatverandering is dit hard nodig. Dit kan door het grootste deel van het zoetwater dat nu vrij afstroomt naar de zee te behouden. Peilopzet is en blijft ook een belangrijk middel tegen verzilting, met name in verband met het tegengaan van zoute kwel.

- Meer ondersteuning voor boeren en tuinders die willen investeren in wateropslag en anti-verziltingsmaatregelen. De regionale LTO organisaties zullen het opzetten van “landbouwportalen” (of soortgelijke instrumenten) in heel Nederland bevorderen. Dit is een bewezen goede tool waarmee professionele zoetwater-coaching van agrarische ondernemers en het niet-bureaucratisch beschikbaar krijgen van financiële investeringsondersteuning gecombineerd wordt.
- Timing van zoetwaterbeschikbaarheid is cruciaal bij bestrijding van droogte en verzilting in het groeiseizoen. Per gewas en teelt zijn tabellen, ook via innovatieve apps, beschikbaar waarmee in tijden van waterschaarste in nood de beschikbaarheid van zoetwater kan worden getimed, in nauwe samenwerking tussen agrarische sector en het waterschap.

3. Spaarzaam watergebruik, herwaardering van agrarisch waterbeheer

- Waterbesparing in alle sectoren stimuleren, ook in tijden van voldoende water
- In tijden van extreme droogte nauwer samenwerken met andere partijen met klaarliggende communicatiestrategie; niet alleen landbouw.
- Beprijzing van water is alleen onder strikte voorwaarden vooraf een mogelijke maatregel voor LTO Nederland. Een belangrijke voorwaarde is dat er voldoende zoetwater beschikbaar blijft voor landbouw tijdens het groeiseizoen.
- Agrarisch waterbeheer vertegenwoordigt een grote maatschappelijke meerwaarde door onder meer natuurlijke wateropslag (infiltratie en behoud van regenwater, sponswerking bodem, ruime waterberging in slootjes en boerentochten) plus het behoud van mooi groen en gezond voedsel dichtbij de consument. Hierdoor krijgt agrarisch water een waarde die uitgaat boven de monetaire waarde en meererkenning (bij andere stakeholders) krijgt.

4. Eerlijke waterverdeling, passende maatregelen bij schades en hergebruik

- Snellere, adequate compensatie van droogteschade in de landbouw als gevolg van waterwinningen door drinkwaterbedrijven en industrie door ACSG.
- Compensatie van vernattingsschade als gevolg van het vasthouden van water voor natuur.
- Een realistische verzekering tegen extreme omstandigheden waartegen een agrarisch ondernemer redelijkerwijs zelf geen maatregelen kan nemen.
- Na nader onderzoek naar hergebruik van effluent en proceswater in de landbouw met voldoende waarborgen voor risico's inzetten op het gebruik in de landbouw.

5. Beter vooraf omgaan met wateroverlast en een robuust en stuurbaar watersysteem

- De provinciale overlastnormering is zeer bepalend voor de inrichting van het watersysteem (dimensionering waterwegen, bepalen maalcapaciteit) in verband met de inspanningsverplichting van waterschappen. Met toenemende kansen op clusterbuien en klimaatverandering betekent dit een toenemend ‘rest’ risico's voor agrarische sector.

LTO Nederland wil met waterbeheerders de normeringssystematiek breder bezien en aanvullende betaalde risicobeperkende maatregelen inbouwen zoals meer ruimte voor water in regionale waterbergingen.

- Agrarische bodemverbetering en een verbeterde sponswerking kunnen aanvullend een bijdrage leveren aan de beschikbaarheid van voldoende water en tegelijkertijd bijdragen aan het voorkomen van wateroverlast. Dit past bij de trits Vasthouden-bergen-afvoeren, die sinds 25 jaar de basis is van het waterbeheer in Nederland.
- Meer inzet op een robuust en stuurbaar watersysteem. LTO Nederland wil meer inzetten op zoveel mogelijk water vasthouden als het kan, maar wil ook mogelijkheden in het systeem inbouwen om af te voeren als het moet. Denk aan bypasses bij beekherstel. Passend peil blijft ons uitgangspunt.

2. Achtergrondinformatie bij de hoofdthema's

LTO

Deze waterkwantiteitsvisie is opgesteld langs vijf hoofdlijnen. Per thema wordt hieronder een informerende verdieping gedaan. Sommige items daarin hebben vanwege interne samenhang ook raakvlakken met andere hoofdthema's.

1. Het vergroten van de watervoorraad

IJsselmeer

Er komt een Deltabeslissing over het peil in het IJsselmeer. LTO Nederland heeft een voorkeur voor grotere peilfluctuaties en de optie van peilaanpassingen van het IJsselmeer en het Markermeer. Daarmee wordt de zoetwatervoorziening vanuit het IJsselmeer en Markermeer in de toekomst beter geborgd. Het betreft de optie om de huidige zoetwaterbuffer van 20 cm naar 50 cm te vergroten, door het zomerpeil verder te laten uitzakken en eventueel hoger op te zetten bij verwachte langdurige droogte. Ook is een verhoging van het winterpeil in beeld.

Deltaplan Zoetwater

Het Deltaplan Zoetwater (DPZW) bevat maatregelen en investeringen om Nederland weerbaar te maken tegen watertekorten. Centraal staat de afstemming van de ruimtelijke inrichting op de beschikbaarheid van zoetwater. Daarnaast bevat het plan maatregelen die als doel hebben om water beter vast te houden, om water slimmer te verdelen en om zuiniger te zijn met water. In het Deltaplan staat een voorkeursvolgorde voor regionaal waterbeheer om de beschikbaarheid van water zeker te stellen en wateroverlast te voorkomen:

1. Rekening houden met waterbeschikbaarheid bij de ruimtelijke inrichting en het landgebruik
2. Zuiniger omgaan met water
3. Water beter vasthouden, bergen en opslaan in de bodem en in buffers
4. Water slim verdelen
5. (Rest)schade accepteren.

LTO Nederland ziet dat in DPZW stukken veelal gewag gemaakt dat de landbouw in 2050 zelfvoorzienend moet zijn voor zoetwater. Dit is een erg ambitieus doel, waarbij de agrarische sector het grote risico loopt voor de zoetwatervoorziening in het hoofdwatersysteem en het regionale watersysteem te zijner tijd als restpost te worden gezien. De Deltacommissaris en zijn staf en de Deltaregio's (waarin in een aantal gevallen regionale LTO's participeren) zullen adres van een hernieuwde lobby moeten zijn, in samenhang met een realistische visie op wat landbouw zelf kan doen. Denk daarbij aan betaalde diensten leveren en in noodgevallen onder voorwaarden extra water bergen. Zo zijn er in Limburg mogelijkheden voor spaarzame landbouwbeken.

2. Tegengaan van verzilting

Verzilting

Verzilting van het grond- en oppervlaktewater vindt plaats in het kustgebied van Nederland door indringing van zeewater via de grote rivieren en zoute kwel. Het ligt in de verwachting dat door de voorspelde klimaatverandering en toekomstige stijging van de zeespiegel, de zoute kwel en de zoutindringing vanuit de zee zal toenemen en de beschikbaarheid van zoet grond- en oppervlaktewater zal afnemen. Verzilting (toenemend zoutgehalte) is direct gekoppeld aan de hoeveelheid beschikbaar zoetwater.

De KNMI-scenario's geven aan dat het in Nederland warmer en in de zomer mogelijk vaker droog zal zijn en dat de zeespiegel verder zal stijgen. Klimaatverandering heeft op zichzelf al grote gevolgen voor de landbouw, zoals in druk op de opbrengsten en kwaliteit van producten. Extremen worden extremer. Dit leidt tot een afname van het wateraanbod in de zomer en een sterk toenemende watervraag door hoge temperaturen optreden. In combinatie met intensivering van ruimtegebruik en meer watervraag door economische groei ontstaan er in de zomerperiode steeds vaker watertekorten waarbij de verdringingsreeks moet worden ingezet en onttrekkingsverboden uit grond- en oppervlaktewater gaangelden. Het is deze combinatie van tegelijk optredende effecten die verziltingsbestrijding bemoeilijkt.

In de zuidwestelijke delta en de noordelijke kustgebieden zit het zoute grondwater zeer ondiep (tot 5 meter onder maaiveld) terwijl in andere delen van West-Nederland het zoute grondwater tussen 25 en 50 meter onder maaiveld wordt aangetroffen. Structurele toename van de kweldruk met een grotere zoutbelasting tot gevolg is een sluipend fenomeen en wordt vaak voor droogteschade in gewassen aangezien.

Doorspoelen en peilopzet moeten mogelijk blijven als maatregel tegen verzilting

Van fundamenteel belang voor de landbouw is doorspoelen of zoetspoelen. Dit is in veel gevallen – naast peilopzet om zoute kwel te bestrijden – de enige goede maatregel om verzilting tegen te gaan en vergt vers aanbod van (rivier)water. Doorspoelen als maatregel staat echter onder grote druk. Hiervoor zijn meerdere oorzaken, waaronder het heersende denken ('meebewegen', 'accepteren'), de toename van zoute kwel en verminderde rivierafvoer en indringing van zeewater in rivieren. Van belang hierbij blijft wat LTO Nederland betreft dat er nog altijd veel zoet water via de rivieren dagelijks ons land binnenkomt en grotendeels ongebruikt wegstroomt de zee in. Onze eerste voorkeur is en blijft de aanwending van technische maatregelen om de externe verzilting blijvend te beheersen en de zoetwatervoorraad in Nederland veel beter op peil te brengen.

Denk hierbij aan een (beweegbare) afsluiting (zeesluizen met een selectieve onttrekking) van de Nieuwe Waterweg en het terugdraaien van het kierbesluit bij het Haringvliet. Technische maatregelen betreffen ook goed onderhoud: De zoutlekkende sluizen in de Afsluitdijk moeten worden gerepareerd met het oog op verzilting. Dit herstelproces is pas in 2029 afgerond. Peilopzet in de grote wateren is voor LTO Nederland de aangewezen maatregel om de strategische zoetwatervoorraad in de regio op te voeren.

Inzoomen op de Nieuwe Waterweg

Door eerdere verdieping en verbreding van de Nieuwe Waterweg neemt de landinwaartse invloed van getijden en zout alsmaar toe. Door het gesloten houden van de Haringvlietssluisen (afgezien van de kier) wordt het zoete rivierwater gedwongen om voor het merendeel via de Nieuwe Waterweg in zee weg te stromen. Bij een naar verwachting mindere rivierafvoer (minder gletsjerwater), naar verwachting meer droogte en ongewijzigd beleid ten aanzien van de Nieuwe Waterweg zal het knelpunt van verzilting verder toenemen ten koste van de landbouw. Dat is niet acceptabel voor LTO Nederland. De toenemende verzilting in de Rijnmond worden onder het Deltaprogramma Zoetwater onderzocht. Hierbij is de aard van afsluiting wel degelijk een onderwerp van onderzoek en in de loop van dit jaar wordt meer resultaat van dit onderzoek verwacht. Opletten is wel nodig: een afsluiting zoals LTO Nederland wil wordt stevast als laatste optie genoemd, na acceptatie van verzilting.

De verwachte vervanging van de Maeslantkering is pas vanaf 2070 aan de orde. Recent zien wij dat onderzoek naar opties voor vervanging van de Maeslantkering (afsluitbaar open versus gesloten Rijn-Maasmonding) wel eerder zal starten vanwege toenemende droogte en verzilting. DPZW wil dit onderzoek onderdeel laten uitmaken van bredere verkenning van opties hoe om te gaan met verzilting. Er is daarmee momentum voor onze lobby.

Heersende denken van beleidsmakers over verzilting

Het heersende denken over verzilting wordt bevestigd door de structurerende keuzes van uit de Water en Bodembrief van november 2022: “Het Rijk en waterschappen zetten zich in voor aanvoer van zoetwater, maar kunnen geen nieuwe maatregelen garanderen om verziltende gebieden te voorzien van zoetwater van elders. Omdat de aanvoer van extra (schaars) zoetwater van buiten het gebied niet altijd en overal kan worden gegarandeerd, zal er op termijn vaker sprake zijn van tijdelijke en regionale verzilting. We vragen alle watergebruikers rekening te houden met en zelf maatregelen te nemen om beter bestand te zijn tegen periodes van extreme droogte, watertekorten en verzilting.” LTO Nederland keert zich tegen deze keuzes zonder dat alles is gedaan om te voorkomen dat 90% van ons zoetwater ongebruikt de zee in stroomt en dat het belang van goede landbouwgrond beschermd wordt.

Noord-Nederland en verzilting

Tegengaan van verzilting in Noord-Nederland vergt ook blijvende aandacht. Er lopen vrijwel permanente discussies in het Waddengebied die bedreigend zijn van de hoogwaardige pootaardappelteelt en andere gewassen in Friesland en Groningen. In Friesland wordt gewerkt met verziltingscoaches op bedrijfsniveau, hetgeen een goed voorbeeld is voor andere regio's.

Bedrijfsspecifieke maatregelen tegen verzilting

Voor andere bedrijfsspecifieke maatregelen tegen verzilting wordt verwezen naar de paragraaf onder waterbeschikbaarheid en droogte. Een groot deel van de daar genoemde maatregelen heeft ook effect op verzilting.

Hier zijn nog genoemd dat veredeling en genetische modificatie kunnen gewaseigenschappen veranderen waardoor gewassen robuuster worden tegen droogte of hogere zoutpercentages beter kunnen doorstaan. Veredelaars zijn hiermee doende, maar dit vergt veel tijd.

3. Spaarzaam watergebruik, herwaardering van agrarisch waterbeheer

Rol Nederlandse overheid, zoetwaterstrategie, verdringingsreeks, samenwerking

De Nederlandse overheid heeft volgens de huidige zoetwaterstrategie de taak om iedereen zo veel mogelijk en zo lang mogelijk van water te voorzien. Bij droogte en waterschaarste gelden nationale en regionale verdringingsreeksen. Landbouw staat niet bovenaan de prioritering en kan bij droogte dus worden gekort. Onze inzet is het moment van korting verder naar achteren in de tijd te brengen. Spreiding in de tijd naar de meest kritische groeimomenten biedt mogelijkheden. Dit vergt nauwe samenwerking met het waterschap met gebruik van tabellen van de meest voorkomende gewassen en hun waterbehoefte. We zien hierbij ook een ontwikkeling op de markt, zoals innovatieve apps.

Waterbeschikbaarheid is ook opgave voor de sector zelf

De sector zal naar het oordeel van LTO Nederland gefaciliteerd moeten worden op het zuiniger omgaan met het beschikbare zoete water en te blijven zoeken naar (innovatieve) technieken voor het beschikbaar houden van water. Op ondernemingsniveau zijn bedrijven hier al actief mee bezig, met name in gebieden waar nu al regelmatig te weinig water beschikbaar is zoals in Zeeland. Bestaande maatregelen zijn: bovengronds waterbergingsbassins, ondergrondse en bovengrondse druppelirrigatie en of – fertigatie, ondergrondse en bovengrondse zoetwaterberging (volgens de systemen van Spaarwater en Freshmaker), peilgestuurde drainage/systeemgerichte drainage, sub-irrigatie ter vergroting van de zoetwaterlens, sensing- en beslissingsondersteunende systemen (met name om vochtpeil in bodem te meten) en zoete stuwen binnen de eigen percelen. Specifieke maatregelen gelden in fruitteelt en boomteelt. Deze hebben beregening nodig op specifieke momenten tegen nachtvorst en de bestrijding van zonnebrand. Glastuinbouw kent een efficiënt gebruik van zelf opgevangen gietwater.

Droogte en afgeleide problemen daarvan, passende maatregelen

Het hoofdprobleem 'droogte' heeft meerdere mogelijke afgeleide problemen, zoals te weinig vochthoudend vermogen van de grond, een (tijdelijk) beregeningsgebod, verstuiving en erosie, hitte stress gewassen, slechte structuur, zandkoppen of te diepe grondwaterstanden, hoogteverschillen in percelen en bodemverdichting.

Elk van deze afgeleide problemen kent kansrijke maatregelen. Te weinig vochthoudend vermogen kent als kansrijke maatregelen verhogen van organische stofgehalte en grondwatergestuurde drainage. Een (tijdelijk) beregeningsverbod kent als kansrijke maatregelen waterbeheer met boerenstuwen, samengestelde peilgestuurde drainage en waterbuffering. Verstuiving en erosie hebben verhogen organische stof gehalte en andere gewassen als bodembedekking als kansrijke maatregelen. Hitte stress kent als kansrijke maatregelen extra wateraanvoer, beregening en infiltratie. Slechte structuur vraagt om verbetering van de bodembioologie of aanpassing van het bouwplan. Zandkoppen of te diepe grondwaterstanden hebben als kansrijke maatregelen waterbuffering, groenbemesters en infiltratie en inundatie. Hoogteverschillen vragen om egalisering en bodemverdichting om beperktere grondbewerking en structuurverbetering.

De juiste maatregel hangt af van de professionele inschatting van de lokale situatie. Dit vraagt veelal om goede coaching, advies en kennisverspreiding. Boeren krijgen handelingsperspectief door gesprekken met daarin kennisoverdracht, ook in studiegroepen. Er zijn in meerdere landsdelen uitstekende hulpmiddelen om coaching en subsidiering van investeringen op een klantvriendelijke en niet-bureaucratische wijze mogelijk te maken door middel van laagdrempelige portals (landbouwportalen). Onder regie van regionale LTO's zal waar mogelijk deze tool verdere verspreiding krijgen.

Beprijzing water

Er is in Nederland een hele voorzichtige discussie gaande over beprijzing van water. LTO Nederland is er niet tegen om dit terrein heel precies te verkennen maar er zijn ook grote bezwaren. Zo is de prijselasticiteit van water erg laag, prijsprikkels werken slecht. LTO Nederland wil daarbij zekerheid tijdens het groeiseizoen. Voorts is er het grote risico dat extensieve teelten verdwijnen. Beprijzing kan onder strikte voorwaarden een instrument zijn om projecten in een grondwaterconvenant mede te financieren. Het instrument is derhalve breder dan alleen een economische prikkel.

Meer aandacht voor het bodemsysteem

Het wordt steeds meer gezien: de bodem en het bodemsysteem is een cruciale factor in de landbouw en heeft belangrijke relaties met het watersysteem. Het verbeteren van de bodemstructuur en het toepassen van bodemmaatregelen vergroot immers het waterbergend vermogen van de bodem van het landbouwbedrijf. Daarnaast kan een verbetering van de bodemkwaliteit in brede zin (fysisch, chemisch en biologisch) gewassen ondersteunen bij het omgaan met extreme weersomstandigheden. Er lopen programma's op nationaal, provinciaal en regionaal niveau gericht op het verbeteren van de kwaliteit van de landbouwbodem. De sleutel ligt veelal bij organische stof dat minder wateroverlast, meer waterberging, een beter vochtleverend vermogen en een betere bodemweerbaarheid oplevert. Precisielandbouw biedt hierbij ook kansen, onder meer door het gebruik van robottechnologie en plaatsgewijze beregening. Het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer is een programma's met aandacht voor de bodem. LTO Nederland steunt deze en andere initiatieven die aan anderen kunnen laten zien dat boeren dit aspect zelf kunnen verbeteren.

Grondwaterbeheer en vergunningverlening

LTO Nederland vindt het kunnen gebruiken van grondwater een voorwaarde om productie op hoger gelegen (zand)gronden ook in de toekomst mogelijk te houden. Daarom draagt de landbouw fors bij aan het verhogen van de grondwaterpeilen tot begin maart. Door vasthouden en bergen (infiltratie) van water wordt getracht het grondwaterpeil in het voorjaar terug te brengen op het gewenste peil, waardoor aan de watervraag in de zomermaanden gemakkelijker kan worden voldaan. We verwachten veel meer druk op dit dossier. LTO Nederland kan ermee instemmen dat met meer meten (debietmeters) meer inzicht komt in de waterbalans, dat de landbouw ook kan helpen (zoals inzicht in het verhogen van de grondwaterpeilen door de landbouw). LTO Nederland vindt het opzetten van een verdringingsreeks voor grondwater niet nodig omdat het bij grondwater geen verdelingsvraagstuk betreft, maar over voorraadbeheer gaat. Juist op dat terrein wordt door agrarische ondernemers veel gedaan om water langer vast te houden en te bergen.

4. Eerlijke waterverdeling, passende maatregelen bij schades en hergebruik

Compensatiemaatregelen nodig

Waterwinbedrijven zijn in veel agrarische gebieden of daar dichtbij naarstig op zoek naar nieuwe waterwingebieden of uitbreiding van bestaande waterwincapaciteit. Dit speelt in heel Nederland. Er worden meer en meer aanvragen gedaan voor capaciteitsuitbreiding gelet op de vraag van het Rijk aan de provincies om aanvullende strategische voorraden aan te vullen. Boeren en tuinders kunnen meerdere schades hebben als gevolg van waterwinning, waaronder droogteschade en bodemdalingsschade, veelal in combinatie met beperkingen in de bedrijfsvoering. Waterwinningen zijn vaak ook debet aan het sluipend achteruitgaan van de landbouwstructuur in een gebied. Bestaande publiekrechtelijke schadecompensaties werken met nogal wat tijdsvertraging en kennen beperkingen. Er is een beweging zichtbaar naar een wat zakelijker manier van schadecompensaties bereiken. LTO Nederland vindt dat schades via ACSG vlot en op een adequaat compensatieniveau moeten worden afgehandeld. Dat geldt ook voor vernattingsschade door natuurgebieden. Wij willen graag dat drinkwaterbedrijven meer inzet doen op alternatieve bronnen zoals zeewater.

Verder is er ten aanzien van het watergebruik door huishoudens nog veel te winnen. Vlaanderen is hierin een voorbeeld. Wij willen dat het Bouwbesluit zodanig aangepast wordt dat 30% minder gebruik (zoals in Vlaanderen) de standaard wordt.

Mogelijkheden hergebruik effluent

Het gebruik van proceswater en effluent vanuit de RWZI's kent naar onze opvatting veel risico's. LTO Nederland is niet tegen lopend onderzoek. Het gaat hierbij onder meer om kwaliteitseisen ter bescherming van de kwaliteit van de bodem en grondwater. Ook voedselveiligheid en de gezondheid, in verband met pathogenen, van boeren en omwonenden valt hieronder. LTO Nederland zet, als er voldoende waarborgen zijn voor de risico's, in op het gebruik van effluent en proceswater. Het effluent kan meerdere bronnen hebben, ook industrie en tunnelbakken vallen daaronder. Vraag en aanbod van restwater kan beter bij elkaar gebracht worden, zoals bijvoorbeeld nu al door de Waterbank wordt gedaan.

5. Beter vooraf omgaan met wateroverlast en een robuust en stuurbaar watersysteem

Vasthouden, bergen, afvoeren

De trits 'vasthouden, bergen, afvoeren' een bekend begrip. Voorkomen moet worden dat schaars water zomaar wegstroomt. Hierbij is van belang te weten dat de totale neerslagsom per jaar over een reeks van jaren gezien stijgt, er is (gemiddeld) meer water vast te houden: De jaarlijkse neerslaghoeveelheid in Nederland is in de periode 1910-2022 gelijkmatig gestegen van 694 naar 875 millimeter. Dit is een toename van 26% in 113 jaar, vooral in de winter. Verdamping is een grote post in de waterbalans. In Nederland verdampt naar schatting ongeveer twee derde van de neerslag. Bij het vasthouden van water wordt het neerslagoverschot (tijdelijk) opgeslagen op of in de bodem en wordt de afvoer uit de 'haarvaten' van het regionale watersysteem vertraagd. Het vasthouden kan enerzijds gericht zijn op het toekomstig gebruik van water en het voorkomen van droogte of anderzijds op het reduceren van (piek)afvoeren en wateroverlast. Het bergen van water heeft betrekking op de afwatering: zodra het water de percelen heeft verlaten en zich bevindt in watergangen die door een waterschap worden beheerd spreken we van 'bergen'.

Water bergen is water een periode parkeren in het oppervlaktewatersysteem om het daarna gecontroleerd via het oppervlaktewater systeem af te voeren met als doel reductie van piekafvoeren en voorkomen van wateroverlast. De trits is naar ons oordeel ondersteuning waard. Zo zetten we ons in op waterbuffering als verdienmodel.

De afgelopen jaren zijn er naast meer droge jaren ook perioden geweest met ernstige wateroverlast. LTO Nederland wil meer aandacht voor een robuust watersysteem dat de kans op wateroverlast in de landbouw zoveel mogelijk beperkt. Hier speelt de huidige werkwijze met provinciale normering van wateroverlast een belangrijke rol.

Voor wateroverlast door inundatie vanuit regionale oppervlaktewateren zijn normen afgesproken, die op basis van een verplichting in de wet zijn vastgelegd in provinciale verordeningen. Dit stelsel van provinciale normering bakent de zorgplicht van het waterschap af. De normering wordt gezien als objectieve maat voor de wateropgaven. Het is ook de basisonderbouwing van investeringen in het watersysteem. De normen verschillen per type grondgebruik en zijn uitgedrukt in een gemiddelde kans op overstroming vanuit oppervlaktewater. Blijkens meerdere gevallen van ernstige wateroverlast in de afgelopen jaren blijkt er een disbalans te zijn tussen de zorgplicht (inspanningsplicht feitelijk) van het waterschap en het 'restrisico' voor boeren en tuinders. Hierbij spelen naast het toenemend aantal clusterbuien ook oorzaken in de gehanteerde modeluitgangspunten, die in de regel slechts op één specifiek deelsysteem en faalmechanisme, terwijl in de praktijk meerdere deelsystemen wateroverlast kunnen veroorzaken. In essentie is de normering alleen gericht op het watersysteem en niet op het effect daarvan op specifieke percelen en objecten. Daar komt nog bij dat het normeringsstelsel door klimaatverandering onder druk staat.

Waterschappen verdedigen zich veelal (en dit wordt bevestigd in de jurisprudentie) met hun inspanningsverplichting of zorgplicht die voldaan is als het waterschap zich aan de normen heeft gehouden. De stelplicht en bewijslast om aan te tonen dat een waterschap niet aan de zorgplicht heeft voldaan ligt bij de eisende partij (de boeren en tuinders als eigenaar van het ondergelopen perceel). De dimensionering van het tochten en kanalen, de maalcapaciteit en de marges daarin worden in belangrijke mate bepaald door de normering. Meer capaciteit van het watersysteem vragen kost daarmee veel geld. Daarnaast zijn boeren en tuinders juridisch gezien zelf verantwoordelijk voor wateroverlast door regenwater op het land of te hoge grondwaterstanden. Dit knelt enorm als bij langdurige regen de grond verzadigd raakt met wateroverlast als gevolg. Grondwaterstanden hebben een eigen dynamiek. Waterschappen kunnen bij wateroverlast alleen het oppervlaktewaterpeil (volgens de normen) sturen om te proberen de schade door hoge grondwaterstanden te verkleinen.

Dit alles betekent dat de agrarische sector ook meer in het algemeen (nog los van de normeringsdiscussie) de samenwerking zou kunnen zoeken met provincies en waterschappen om gezamenlijk te bezien wat de laagstgelegen plekken zijn in een beheergebied en waar risicobeperkende maatregelen kunnen worden genomen (zoals noodbergingen). Dit type samenwerking komt tot op heden niet altijd van de grond. Hier zijn ook praktische bezwaren debet aan. Zo zijn in sommige waterschappen beekdalen normloos en worden lokale laagtes op hoge koppen dit ook, waardoor er geen nadeelscompensatie voor wateroverlast zal gelden. Voorts speelt beeldvorming een rol, reeds bestaande noodbergingen blijken bij serieuze wateroverlast geen volledig effect te hebben.

Veel belanghebbenden in de regio van een dergelijke berging blijken ten onrechte de verwachting te koesteren dat een berging alle risico's wegneemt. Dat is niet het geval, een berging kan grote hoeveelheden water 'parkeren', maar kan zelden of nooit alle overlast beperken bij zware regenval.

Passend peil

Door onder meer klimaatverandering en bodemdaling ligt het dilemma voor dat overal ten koste van alles het peil het aanwezige grondgebruik volgt. Daarvoor is in de plaats gekomen dat het grondgebruik (de functie) zich in sommige situaties moet aanpassen aan het watersysteem met de daarbij behorende (on)mogelijkheden van waterbeschikbaarheid. Provincie en waterschap zijn belangrijke partijen bij dit beleid en de uitvoering daarvan, inclusief expliciete aandacht voor de waardedaling van de grond. Dit uitgangspunt is flexibel en plaatsgewijs verschillend. Een denkbare lijn is 'hoog als het kan, lager als het moet'. LTO Nederland vindt dat bij alle afwegingen rond een passend peil centraal moet staan dat aan ondernemers toekomstperspectief wordt geboden en dat aanpassen tijd kost en niet ten koste mag gaan van de inkomenspositie van de ondernemer. Peilfixatie als maatregel om het veen te vernatten als doel op zich is niet acceptabel voor LTO Nederland. Een passend peil vraagt vervolgens van ondernemers om met dit uitgangspunt rekening te houden bij het maken van bedrijfsplannen en de uitwerking daarvan in de bedrijfsvoering.